

Ob življenjskem in delovnem jubileju prof. dr. Ade Vidovič Muha

Svojo življenjsko obletnico je namreč profesorica Ada Vidovič Muha zaokrožila še z izidom knjige *Slovensko leksikalno pomenoslovje*, kar najbolj smiselno in povedno odslukuje način prepletanja njenega življenja in dela, življenjsko samoumevnost nenehnega snovanja in iskanja ter potrjevanje oz. utrjevanje že doseženega. Njeno osnovno vodilo, tako življenjsko kot delovno, je poštena doslednost v izbrani stroki, kar si zelo površinski opazovalec lahko razlaga zgolj kot strogost.

V rodni Pivki oz. v Št. Petru na Krasu se je že v osnovnošolskih klopih lahko srečala s priznано pesnico Ludoviko Kalan, ki bi danes lahko bila sinonim za tisti stari učiteljski kader z občudovanja vredno širino. Lahko je občudovala za tisti čas bogato knjižnico slavista dr. Antona Požarja, ki je tedaj župnikoval v rodnem Šempetru, in si pri njem izposodila kakšno leposlovno knjigo. Delovnost in doslednost pa je pridobila od staršev, predvsem od očeta, ki je s posebnim zanimanjem spremljal njeno šolanje, še zlasti poznejše strokovno delo in znanstveno delovanje. Verjetno v gimnazijskih letih, ko jo je na gimnaziji v Postojni poučeval tudi znani poliglot, sicer romanist in leksikograf Josip Pavlica, še ni mogla vedeti, da jo bo stroka zanesla najprej prav v leksikologijo.

Iz rodnega Šempetra je v Ljubljano odnesla trdnost, ki jo na tem delu Slovenije utrjuje burja, in malo izročilne kraške trme, ki človeku še kako prav pride. 1959. leta je na Filozofski fakulteti vpisala smeri slovenski in srbohrvaški jezik s književnostma. Vzporedno je obiskovala tudi lektorata českega in ruskega jezika.

V smislu slavističnih centrov na Češkem in v takratni Sovjetski zvezi se je pri seminarju profesorice Brede Pogorelec že lahko seznanjala z osnovami strukturalistične jezikoslovne teorije. Široko področje strokovnega zanimanja njene profesorice, od zgodovine slovenskega jezika do jezikovne zvrstnosti in stilne razslojenosti, sodobnih jezikovnih, zlasti sociolingvističnih pojavov, predvsem pa spoznanje, da mora slovenski knjižni jezik na podlagi teorije modernega evropskega jezikoslovja postati predmet samostojnega znanstvenega jezikoslovja, ji je omogočilo utrditev njene lastne suverene jezikoslovne usmeritve. Že med dodiplomskim študijem se je pri češkem lektoratu pri odličnem bohemistu profesorju Borisu Urbančiču dodobra seznanila s češkim jezikom in kulturo. Ta jo je tudi kot dober znanec čeških leksikologov leta 1963 skupaj s še nekaj mladimi bodočimi uredniki slovarja napotil na podiplomsko izpopolnjevanje na Karlovo univerzo v Pragi. To praško obdobje in seveda praška šola, srečevanja z vidnimi češkimi jezikoslovci, kot je bil Alois Jedlička, in pa mladostna navdušenost so jo po vrnitvi potegnili v slovarsko delo, v leksikološko sekcijo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša. Strokovni dialogi in razčiščevanja z mladogramatikom Antonom Bajcem, s pronicljivim analitikom Jakobom Riglerjem in delovna doslednost Staneta Suhadolnika so jo izoblikovali v leksikologinjo. In ker prva zaposlitev, kot prva ljubezen, praviloma trajno zaznamuje človeka, svoje leksikološko znanje prenaša na današnje generacije študentov. Bila je soavtorica in sourednica prvih treh knjig Slovarja slovenskega knjižnega jezika (1970, 1975, 1979) in višja strokovna sodelavka v leksikološki sekciji. Posledica natančnega potrpežljivega

slovarskega dela in vzporednega študija je magistrsko delo *Pomen pridevniške besede in njena skladijska zveza* (1977). Pomenska sistematizacija pridevniških besed z njihovimi podstavami, ki odkrivajo pomenska razmerja, potrebna za razvrstitev v levem prilastku, je našla svoje mesto v Novi slovenski skladnji in v predelani slovnici J. Toporišiča.

Želja po pedagoškem delu pa jo je konec sedemdesetih pripeljala na katedro za slovenski knjižni jezik in stilistiko, kjer je od leta 1995 redna profesorica za slovenski knjižni jezik in stilistiko. Delovna intenzivnost ji je posledično omogočala izoblikovanje lastnih samostojnih stališč, ki so jo osvobajala pri strokovnem delovanju ob slovenističnih avtoritetah, kot sta Breda Pogorelec in Jože Toporišič. V razvoj slovenskega skladijskega besedotvorja se je intenzivno vključila z utemeljitvijo slovenskega skladijskega besedotvorja — uvedla in definirala je pojem besedotvorne skladnje, ki jo kot enota določa skladijska podstava. Svoj prispevek k slovenski besedotvorni teoriji je potrdila in obranila z doktorsko disertacijo *Zloženke v slovenskem knjižnem jeziku* leta 1983. Predelano in problemsko razširjeno delo je leta 1988 izšlo v knjigi *Slovensko skladijsko besedotvorje ob primerih zloženek* in v začetku devetdesetih svojo znanstveno trajnost še utrjevalo v polemičnih nadaljevankah o slovenski besedotvorni teoriji s profesorjem Toporišičem. V smislu, da je kritika v bistvu spodbuda in znak, da te opazijo, je nadaljevala svoje delo. Tudi v njem, čeprav je strokovno, se tu in tam opazi navezanost na domači kraj — kako si sicer razlagati, da npr. zgledu *Zemlja — zemeljski sledi kar Pivka — piv-(š)ki* (SSB: 132) ali pa pripombe »beseda je uporabljana na Pivskem«. Lahko bi rekli, da njen pester opus samo potrjuje njeno večkrat izrečeno stališče, da »jezikoslovje, odrezano od jezikovne ustvarjalnosti, ne more biti verodostojna veda. V enaki meri tudi literarna veda brez jezikovnih razčlenitev ne more ohraniti ustvarjalne celovitosti /.../«.

Ker je bibliografija profesorice Ade Vidovič Muha izšla v Slavistični reviji (2000/48, št. 1: 105–118), bodo področja njenega delovanja tu predstavljena zgolj v kratkem opisu.

Podiplomsko praško obdobje jo je s prakticiranjem češčine zaneslo tudi v prevajalstvo s prevodi Jana Grossmana, Ludovika Aškenazija, Bohumila Hrabala, Františka Benharta, Ivana Vyskočila, Milana Kundere idr., objavljenih v *Problemih*, *Naših razgledih*, *Sodobnosti* in pri Mladinski knjigi. Pogosti pa so bili tudi že bolj leksikološko naravnani prispevki, kot npr. *Razmišljanje o činitelju, faktorju, dejavniku, Zunaj in izven, Kdaj upravičiti in kdaj opravičiti*, o razlikah med pokazateljem, pokazovalcem, kazalnikom in kazalcem, o žarkih alfa in o alfa žarkih (vse je izšlo v *Gospodarskem vestniku* leta 1968) ipd. Njene nekdane inštitutske kolegice še danes povedo, kako so po njeni zaslugi bile opozorjene na zmrznjene in zamrznjene izdelke v trgovinah (*Zmrzniti ali zamrzniti*, JiS 1973/74, 19/8: 302–306). Ne moremo mimo nekaterih jezikovnozvrstnih in jezikovnostilnih prispevkov, kot npr. *Oris dveh osnovnih pojavnih oblik sistema knjižnega jezika* (JiS 1971/72, 17/6, 178–186) in *Kategorizacija in stilna opredelitev ozko knjižne leksike* (SJLK 1972), ki so nanovo pridobljene slavistične smernice (spoznanja A. Jedličke, M. Šalingové in J. Zime) skušali uveljaviti tudi na slovenskem gradivu.

Kot že rečeno, je bila v osemdesetih osrednja tema njenega znanstvenega delovanja skladijsko besedotvorje, s katerim je pojasnjevala tudi probleme in razvojne zmožnosti slovenskega strokovnega izrazja (*Slovenski jezik v znanosti*, 1985, 1989, 1996). Dokazuje tudi, da ji večinoma strukturalni vidik omogoča nova in nova aktualna branja zgodovinske jezikoslovne zapuščine, npr. *Neglagolske tvorjenke v Trubarjevi Cerkovni ordningi* (1986: 349–374), *Zgradba tvorjenk v Brižinskih spomenikih* (1989: 51–62), *Besedotvorna tipologija »novoslovenskega« gradiva pri Miklošiču* (1992: 173–190). S spoštovanjem do zgodovinske jezikoslovne zapuščine, zlasti še tiste prezrte, je s članki in razpravami strokovno in človeško oživila portret prvega slovenskega strukturalističnega jezikoslovca Radivoja Fracisca Mikuša in tako po dolgih letih vsem nam približala tega med Slovenci kar pozabljenega jezikoslovca. Tudi nekatere jezikoslovne ocene, kot je tista o *Novi slovenski skladnji J. Toporišiča* (SR 1984, 32/2: 142–125), prinašajo poleg obravnave posameznih jezikovnih pojavov dragocen večravninski pregled sodobne jezikoslovne problematike, v tem primeru recimo konkretne predloge za novo funkcijskoskladijsko delitev besednih vrst.

V devetdesetih so v ospredje njenega zanimanja spet intenzivneje stopili leksikalno pomenoslovje, jezikovnosistemska stilistika in sociolingvistična vprašanja.

Obravnava še vedno ne povsem pomenskoskladenjsko dorečeno in zato zanimivo vprašanje določnosti v *Določnost kot besedilna prvina v slovničnem opisu slovenskega jezika* (1996: 115–130). Članka *Razmerja med leksemi in homonimija* (1997) in *Čas in prostor, ujeta v slovenski slovar 20. stoletja* (SJLK 1999) sta sistemsko uredila pomenoslovno izrazje in hkrati že napovedala profesoričino monografijo *Slovensko leksikalno pomenoslovje*. S prvotnostjo prostorske in iz nje izhajajočimi razmerji se ukvarja pri pomenskoskladenjskih in pretvorbenih povezavah med glagoloma biti in imeti v razpravi *Pomenski preplet glagolov imeti in biti — njuna jezikovnosistemska stilistika* (SR 1998, 46/4: 293–323).

Za razvoj slovenističnega jezikoslovja so pomembne tudi profesoričine ugotovitve in zahteve, objavljene v Delu, Večeru in Razgledih. Ugotavlja, da je dandanes za verodostojnost in aktualnost tako temeljnih kot aplikativnih slovenističnih jezikoslovnih raziskav nujna časovno podprta računalniška zbirka besedil (v slovenskem prostoru tako nastaja FIDA); raziskovalno in pedagoško jedro pa je potrebno nadgrajevati v smislu, da mora slovenski znanstveni oz. strokovni jezik postati sestavina študijskega programa vseh fakultet slovenskih univerz. Z jezikovnokulturnega vidika je potrebna jezikovna svetovalnica, še naprej je potrebno razvijati programe za slovenščino kot drugi/tuji jezik (trenutno je slovenščina na več kot štiridesetih univerzah). V raziskovalni interes je potrebno enakovredno zajeti celotni slovenski prostor z vsemi avtohtonimi slovenskimi manjšinami — tu pa se računa na konkretno podporo odgovornih državnih institucij, saj »/.../ slovenisti jezikoslovci pač ne moremo prevzemati odgovornosti za stanje, ko bodo slovenščino čez dvajset ali trideset let raziskovali ameriški in francoski jezikoslovci kot izjemno zanimiv jezik z mnogimi staroslovanskimi relikti, ki se po nekaterih odročnih krajih celo še govori /.../.«. In če povzamem, bistveni problem slovenščine danes je verjetno res v tem, da »mnogi ne znajo ali celo nočejo biti v svojem jeziku«, in »Kam? Koliko jih je, ki so res lahko svobodni zunaj njega?«

Strokovno delo profesorice Ade Vidovič Muha je vezano tudi na različna uredništva in pomembne strokovne funkcije. Poleg souredništva pri prvih treh knjigah *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* je uredila zbornik *Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture* (1986), bila urednica dveh zbornikov prispevkov s simpozijev *Slovenski jezik v znanosti* 1, 2 (1986, 1989), sourednica mednarodnega simpozija *Obdobje baroka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi* (1987), sourednica študijskih programov *Slovenski jezik s književnostjo* za študijski leti 1991/92 in 1993/94. Kot nacionalna koordinatorica mednarodnega raziskovalnega projekta *Sodobne spremembe v slovanskih jezikih 1945–1995* je uredila zbornika *Jezik in čas* (1996) in *Slovenski jezik* (Opole 1998). Od leta 1997 je pri *Slavistični reviji* glavna urednica za jezikoslovje. Sodelovala je na mnogih posvetovanjih, kongresih in simpozijih doma in v tujini. Predava tudi na Pedagoški fakulteti v Mariboru. Predavala je na univerzah v Tübingenu, Bratislavi, Gradcu, Celovcu, Trstu, v letih 1996/97 in 1997/98 je bila gostujoča profesorica na Karlovi univerzi v Pragi itn.

Profesorica Ada Vidovič Muha je bila v letih 1990–92 tudi predstojnica Oddelka za slovanske jezike in književnosti, od leta 1996 je predstojnica katedre za slovenski knjižni jezik in stilistiko, od leta 1999 pa predsednica Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

Zdi se, da je od svojih profesorjev nasledila čut za vzgojo znanstvenega podmladka. Bistveni del njenega pedagoškega dela pa je tudi mentorstvo podiplomcem. Poleg vsebin seveda sem lahko začutila tudi nekaj vzgojne note, ki bi jo strnila v misel, da je stroka lahko človeku zelo human, pošten in včasih celo hvaležen zaveznik, če je tudi on do nje pošten in dosleden. In čeprav je današnji čas vse manj naklonjen nekajurnim strokovnim pogovorom, ki sem jih bila sama še deležna, še naprej računamo na njeno pripravljenost in odprtost za tvoren strokovni dialog.